

Історія

УДК 327(477:470) «1918»

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15544914>**Двосторонні дипломатичні відносини України та Росії у 1918 році****Дацків Ігор Богданович,**

доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8359-3937>

Прийнято: 07.05.2025 | Опубліковано: 28.05.2025

Анотація: У даній науковій статті досліджуються українсько-російські відносини після підписання Брестських мирних угод у лютому 1918 року, які стали ключовою віхою у становленні зовнішньої політики Української Народної Республіки. У центрі уваги – трансформація політичного та дипломатичного діалогу між Українською державою та радянською росією в умовах зміненої геополітичної ситуації, пов'язаної з завершенням участі України у Першій світовій війні та укладенням миру з державами Четверного союзу. У дослідженні проаналізовано основні напрями зовнішньополітичної стратегії України після Брестських домовленостей, зокрема спроби забезпечити міжнародне визнання, укріпити суверенітет і нейтралізувати загрозу з боку більшовицької росії.

Метою статті є аналіз особливостей українсько-російських відносин у 1918 р. зокрема дипломатичних переговорів між Українською державою та більшовицькою росією. Методологічну основу праці становить принцип історизму, що передбачає аналіз подій у контексті конкретної історичної

епохи, з урахуванням політичних, соціальних та міжнародних чинників, які впливали на формування українсько-російських відносин

Розглянуто переговорний процес між урядами Української держави та радянської Росії, виявлено ключові протиріччя, що унеможливили налагодження стабільного міждержавного діалогу, попри наявність формальних зусиль до врегулювання конфлікту. Значну увагу приділено аналізу дипломатичних ініціатив, характеру офіційного листування, змісту нот і меморандумів, які висвітлюють реальні позиції сторін. Визначено роль третіх країн – передусім Німеччини та Австро-Угорщини – у формуванні політичного впливу на обидві сторони переговорного процесу.

Зроблено висновок, що переговорний процес продемонстрував цілеспрямовану деструктивну тактику більшовицької сторони, яка не мала на меті досягнення реального компромісу. Реальна політика радянської росії орієнтувалася на силове втручання в українські справи. уточненні й систематизації впливу Брест-литовських угод 1918 року на характер українсько-російських відносин у період визвольних змагань.

Ключові слова: *Україна, більшовицька росія, Брестські угоди, дипломатія, переговори, міжнародні відносини.*

Bilateral diplomatic relations between Ukraine and Russia in 1918

Ihor Datskiv,

PhD hab. (History), Professor, Professor, Department of International Relations
and Diplomacy, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-8359-3937>

Abstract: *This scholarly article examines Ukrainian-Russian relations following the signing of the Brest Peace Treaty in February 1918, which marked a*

pivotal milestone in the development of the foreign policy of the Ukrainian People's Republic. The focus is placed on the transformation of political and diplomatic dialogue between the Ukrainian state and Soviet Russia in the context of a shifting geopolitical landscape, shaped by Ukraine's withdrawal from World War I and the conclusion of peace with the Central Powers. The study analyzes the main directions of Ukraine's foreign policy strategy after the Brest agreements, particularly efforts to secure international recognition, strengthen sovereignty, and neutralize the threat posed by bolshevik russia.

The purpose of the article is to analyze the features of Ukrainian-Russian relations in 1918, in particular diplomatic negotiations between the Ukrainian state and Bolshevik Russia. The methodological basis of the work is the principle of historicism, which involves the analysis of events in the context of a specific historical era, taking into account political, social and international factors that influenced the formation of Ukrainian-Russian relations.

The negotiation process between the governments of the Ukrainian state and soviet russia is examined, with key contradictions identified that hindered the establishment of stable interstate dialogue despite formal efforts to resolve the conflict. Particular attention is given to the analysis of diplomatic initiatives, the nature of official correspondence, and the content of notes and memoranda that reveal the actual positions of both parties. The role of third countries – primarily Germany and Austria-Hungary – in shaping political influence over both sides of the negotiation process is also highlighted.

It is concluded that the negotiation process revealed a deliberate and destructive tactic on the part of the bolsheviks, who had no genuine intention of reaching a real compromise. The actual policy of soviet russia was oriented toward armed intervention in Ukrainian affairs. The study contributes to the clarification and systematization of the impact of the 1918 Brest-Litovsk agreements on the nature

of Ukrainian-Russian relations during the period of the Ukrainian national liberation struggle.

Keywords: *Ukraine, bolshevik russia, Brest-Litovsk agreements, diplomacy, negotiations, international relations.*

Постановка проблеми. Дослідження двосторонніх дипломатичних відносин між Україною та росією у 1918 р. набуває особливої актуальності в умовах сучасної міжнародної кризи, спричиненої російсько-українською війною, що триває з 2014 р. та особливо загострилася з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Ці події актуалізують потребу в осмисленні історичних витоків українсько-російських відносин, зокрема періоду існування Української Народної Республіки та Українських Держави гетьмана П. Скоропадського, які вперше в історії намагалися реалізувати повноцінну зовнішньополітичну діяльність у статусі суверенної держави. Початок 1918 року ознаменувався масштабними геополітичними трансформаціями, пов'язаними з завершенням Першої світової війни та розпадом великих імперій. У цьому контексті Брестські мирні переговори стали визначальним чинником у формуванні нової системи міжнародних відносин у Східній Європі. Укладення Брестських угод між Українською Народною Республікою та Центральними державами мало важливе значення не лише для міжнародного визнання української державності, а й для трансформації українсько-російських відносин. Однак, ідеологічні суперечності, територіальні претензії та розбіжності у баченні майбутнього політичного устрою призвели до загострення конфлікту між Україною та більшовицькою росією. Українсько-російські переговори 1918 р., відображали глибоку кризу міждержавних відносин і виявилися значною мірою безрезультатними через небажання більшовицької влади визнавати суверенітет України. Попри спроби дипломатичного діалогу, збройне

втручання з боку радянської росії поставило під загрозу сам факт існування незалежної української державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливе місце в літературі, яка висвітлює зовнішньополітичну діяльність України, а також становлення дипломатичної служби в добу національно-визвольних змагань, посідають праці Д. Дорошенка [1;2], відомого українського державного діяча, історика за фахом. У своїх статтях він детально висвітлює процес становлення міждержавних відносин України, аналізує міждержавні взаємини з більшовицькою росією. Немалу цінність становить ґрунтовне дослідження Д. Дорошенка «Історія України 1917–1923 рр.» [3], що охоплює період існування Української Центральної Ради та Української Держави за часів П. Скоропадського. Його праця завдяки використанню автором широкого кола архівних джерел, матеріалів періодичної преси і спогадів учасників національно-визвольних змагань дає можливість глибше дослідити дану проблематику.

Новітня вітчизняна історіографія дипломатичної діяльності України представлена монографією В. Матвієнка [4]. Автор детально дослідив дипломатичні взаємини українських національних урядів із суміжних та географічно близькими країнами й державними утвореннями. Неабияку цінність становить дослідження І. Дацківа [5; 6], в яких йдеться про протистояння між українською та більшовицькою делегаціями на Брест-Литовській мирній конференції 1918 р. Доречно відзначити статті В. Ковалю [7], А. Кудряченка [8] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Полягає в уточненні й систематизації впливу Брестських угод 1918 року на характер українсько-російських відносин у період визвольних змагань. У всебічному аналізі українсько-російських дипломатичних переговорів 1918 р. в контексті трансформацій міжнародних відносин після Першої світової війни та розпаду

російської імперії. Зосереджено увагу на малодосліджених аспектах переговорного процесу між Україною та більшовицькою росією, зокрема на політичних мотивах сторін, змісті офіційних документів, позиціях делегацій та реакції міжнародної спільноти.

У 1918 р. дипломатичні взаємини між Україною та радянською росією мали складний і суперечливий характер: із зовнішнього боку вони засвідчували формальне визнання Україною своєї незалежності, водночас були позначені конфліктами, війною та ідеологічною ворожістю. Аналіз цих процесів дозволяє не лише реконструювати перебіг подій, але й оцінити довготривалі тенденції, які вплинули на становлення української державності та її міжнародну суб'єктність.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз особливостей українсько-російських відносин у 1918 р. зокрема дипломатичних переговорів між Українською державою та більшовицькою росією, в контексті політичних змін, що відбулися після підписання Брестських угод.

Методологічну основу праці становить принцип історизму, що передбачає аналіз подій у контексті конкретної історичної епохи, з урахуванням політичних, соціальних та міжнародних чинників, які впливали на формування українсько-російських відносин у 1918 р. Загалом у процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез; індукцію та дедукцію; порівняльно історичний метод; системний підхід.

Завдання статті:

- Охарактеризувати історико-політичний контекст українсько-російських відносин на початку 1918 р.
- Визначити ключові протиріччя та суперечності, що виникали під час перемовин.

- Проаналізувати наслідки українсько-російських переговорів для подальшого політичного розвитку України.

Отже, основним завданням дослідження є з'ясування характеру, форм і змісту дипломатичних відносин між Україною та радянською Росією у 1918 році в контексті державотворчих процесів та міжнародної кон'юнктури того часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй фундаментальній праці – «Історії України 1917–1923» Д. Дорошенко писав: «Одною з найважливіших справ української закордонної політики було заключення миру з Росією. Як відомо, ст. VI Мирного договору між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з однієї сторони та Росією з другої від 3 березня наголошувала, що Росія зобов'язується негайно заключити мир з Українською Народною Республікою і визнати мирний договір між цією державою і країнами Четверного союзу. Територія України негайно очищається від російських військ і російської червоної гвардії. Росія припиняє усяку агітацію і пропаганду проти уряду або суспільних установ Української Народної Республіки» [9, с. 162].

З метою реалізації положень досягнутих домовленостей, 30 березня 1918 р. уряд Української Народної Республіки звернувся до Ради народних комісарів із ініціативою про організацію переговорного процесу за участю повноважних дипломатичних делегацій обох сторін. Уряд радянської Росії загалом підтримав цю пропозицію, і переговори розпочалися вже після зміни влади в УНР та приходу до неї гетьмана П. Скоропадського.

Вже 27 квітня цього ж року В. Ленін підписав постанову Раднаркому про початок перемовин з Українською Державою, а також затвердив склад радянської делегації. Очолили її найближчі соратники В. Леніна – Х. Раковський, Й. Сталін, Д. Мануїльський М. Томський. Однак у зв'язку з переворотом у Києві та встановленням гетьманського режиму, Сталін і

Томський були відкликані до Москви. Попри це, радянській делегації вдалося встановити контакт із представниками Української Центральної Ради на прикордонній станції Ворожба, що дозволило 4 травня 1918 р. укласти угоду про перемир'я та окреслити рамки й формат подальших переговорів.

У результаті, 17 травня В. Ленін підписав нову постанову, відповідно до якої делегація на чолі з Х. Раковським вирушила до Києва. Склад більшовицької делегації був доволі представницьким: «головою виступав Х. Раковський, заступником – Д. Мануїльський, секретарем – П. Зайцев. До її складу також увійшли експерти з різних галузей: А. Ждан-Пушкін, М. Зубков, Н. Вейс, А. Шабуневич, І. Гіркон, професори К. Загорський і А. Немировський, а також генерали колишньої російської армії С. Одінцов і П. Ситін. Участь у переговорах також брали фахівці з міжнародного права, демаркації кордонів, економіки, фінансів, військових питань» [10, арк. 1–10].

Відтак, 21 травня, під час офіційних перемовин із представниками більшовицької росії, що проходили за участі гетьмана П. Скоропадського, ключових урядовців та представників українського зовнішньополітичного відомства, Х. Раковський представив делегацію та озвучив основні директиви, передані йому особисто В. Леніним. Виступаючи, він фактично повторив тези, висловлені раніше під час прес-конференції в готелі «Марсель», зокрема його реакцію на звинувачення щодо червоного терору в Україні взимку 1918 р. Тоді Х. Раковський відкрито засудив дії військ М. Муравйова, зокрема масові страти українських громадян, нейтральних російських офіцерів та духовенства в Києві.

У своєму виступі Х. Раковський наголосив, що метою радянської делегації є залагодження всіх суперечностей між Українською Державою та Російською Радянською Республікою. Він підкреслив, що уряд більшовиків, як і раніше, визнає принцип самовизначення українського народу та має твердий

намір не лише нормалізувати взаємини з Україною, а й забезпечити їх добросусідський характер [11].

Українську делегацію очолив С. Шелухин. До її складу увійшли відомі громадсько-політичні діячі, дипломати, військові фахівців: «О. Шульгин, І.Кістяківського, М.Славинського, Є. Чикаленко, Д. Донцов, Л. Падалка, М. Левитський, О. Лотоцький, К. Мацієвич, В. Прокопович та ін. Представницькою була військово-морська комісія: генерали В. Стойкін і М. Бронський, полковник Генштабу Є. Мишківський, морські офіцери М. Білинський та Г. Свірський. Загалом у сімох комісіях брало участь на перемовинах понад 40 фахівців [12, арк.18-71].

Українська делегація зайняла чітко артикульовану позицію, яка спиралася на принцип історико-правової спадкоємності та права українського народу на самостійність після розпаду Російської імперії. Відповідно до цієї позиції, першочерговими завданнями переговорного процесу визнавалися: укладення мирного договору, визначення офіційних державних кордонів, виведення більшовицьких військ з території України, а також вирішення комплексу економічних і фінансових питань. Серед останніх особливу увагу приділяли проблемі розподілу закордонної спадщини колишньої російської імперії, на яку претендувала й Україна. Показовим у цьому контексті є виступ представника української делегації С. Шелухина, який під час обговорення протоколу переговорів наголосив, що українська сторона вестиме перемовини виключно державною – українською мовою [13, арк. 39].

Переговорний процес між Українською Державою та радянською Росією тривав з 23 травня до 7 жовтня 1918 р. Вже на початковому етапі переговорів виявилися суттєві розбіжності в трактуванні ключових політико-правових питань, зокрема – щодо суверенного статусу України [14, арк. 2]. Керівник радянської делегації Х. Раковський дотримувався позиції, згідно з якою українська сторона не мала права виступати як повноправний представник

незалежної держави до моменту офіційного визнання її суверенітету через укладення мирного договору. Він також наполягав, що виключно російська федерація має підстави вважатися правонаступницею російської імперії, включно з її територіями.

Водночас голова української делегації С. Шелухин категорично заперечував цю позицію, аргументуючи, що після розпаду імперії Романових і підписання Брестського мирного договору як росією, так і Україною, остання набула міжнародно-правового статусу незалежної держави. Її суверенітет, підкреслював С. Шелухин, вже був визнаний низкою європейських країн. Полеміка щодо повноважень делегацій і правового статусу сторін тривала до 30 травня, коли з Москви надійшла офіційна постанова, яка підтвердила мандат радянської делегації [10, арк. 5].

У протоколі за цією датою засвідчено, що Москва погодилась на поступки: «Виконуючи волю своїх урядів про підписання мирного договору і підпис актів перемовин та мирного договору між Українською Державою та Російською соціалістичною совітською республікою» [15, арк. 4].

Текст постанови за підписами голови Раднаркому В. Леніна, а також Л. Карахана, Я. Свердлова, та М. Бонч-Бруєвича, влаштував українську сторону. У ньому вказувалося, що Х. Раковський є повноваженим для «підписання мирного договору між Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою і Українською Державою і для підписання як актів переговорних, так і мирного договору. Москва, Кремль. 25 травня 1918 р.» [16, с.164-165].

Слід зазначити, що перебіг українсько-російських перемовин уважно контролювався військово-дипломатичними представниками Німеччини та Австро-Угорщини. Представники цих держав вважали за доцільне не лише спостерігати за процесом, а й частково втручатися в переговори, що суперечило загальноприйнятій практиці міждержавного діалогу. З цією метою

вони направили офіційних спостерігачів для участі в окремих засіданнях переговорного процесу. Радянська делегація на чолі з Х. Раковським, а також уряд В. Леніна від самого початку погодилися на німецькі умови щодо визнання Німеччини зацікавленою стороною переговорів. Більше того, німецькі представники відігравали роль посередників у передачі окремих радянських вимог українській стороні. Для Німеччини ці переговори мали не лише політичне, але й значне економічне значення, особливо в умовах триваючої Першої світової війни [17, с. 203]. Австро-Угорщина також виявляла зацікавленість у перебігу перемовин, однак її основна увага була зосереджена на збереженні чинних економічних домовленостей, насамперед щодо постачання українського продовольства, зокрема зерна. Водночас активніша участь у моніторингу переговорного процесу все ж належала німецькій стороні.

Переговори продовжувались, українській дипломатичній місії довелося докласти значних зусиль, аби переконати радянську сторону погодитися на підписання 12 червня 1918 р. угоди про прелімінарний мир, що передбачала припинення бойових дій і відновлення залізничного сполучення між обома державами. У преамбулі договору, укладеного з українського боку С. Шелухиним, О. Сливинським І. Кістяківським та іншими, а з російського – Х. Раковським і Д. Мануїльським, наголошувалося на його тимчасовому характері. Документ передбачав, що за взаємною згодою сторін військові дії мають бути припинені по всій лінії фронту на період проведення мирних переговорів. Крім того, уряди обох держав зобов'язувалися забезпечити умови для вільного пересування громадян до місць їхнього постійного проживання залізничними маршрутами: Брянськ–Конотоп, Курськ–Харків, Царицин–Лиха, Єйськ–Ростов та іншими. Передусім це стосувалося колишніх військовополонених та осіб, евакуйованих під час воєнних дій, яким гарантувалася відповідна державна підтримка. Окрім транспортного

сполучення, договір передбачав також відновлення поштового, телеграфного зв'язку та торговельно-економічних відносин між Україною і радянською росією. Окремим пунктом було визначено необхідність організації прикордонного контролю та охорони на тимчасовій лінії розмежування, остаточні параметри якої мали бути визначені під час подальших перемовин [18, с. 268–269].

Починаючи з 12 червня 1918 р., обидві делегації зосередили свою діяльність на розробці тексту повноцінного мирного договору. Українська сторона підготувала проект угоди, що складався з трьох основних розділів. Перший із них був присвячений питанням припинення воєнного конфлікту, встановлення державних кордонів, врегулювання дипломатичних і консульських відносин, визначення правового статусу громадян, зокрема українців, які проживають компактними громадами за межами України – у Сибіру, на Далекому Сході тощо. Другий розділ містив пропозиції щодо вирішення питань, пов'язаних із власністю, тоді як у третьому розглядалися питання, що стосувалися комунікацій, міждержавної торгівлі, фінансових зобов'язань, арбітражних процедур, а також окремих аспектів приватного права. Перебіг переговорного процесу постійно висвітлювався у звітах голови української делегації С. Шелухина, які регулярно надсилалися до уряду [19, арк. 19].

Відтак, центральним предметом переговорних суперечок стало питання визначення державного кордону. Делегації обох сторін погодилися, що процес демаркації має ґрунтуватися як на політичних, так і національних інтересах, при цьому етнографічний чинник розглядався як основоположний. У випадках, коли сторони не могли досягти згоди щодо належності окремих територій, передбачалося проведення референдумів після укладення мирного договору. Організацію та контроль за цим процесом мали здійснювати

спеціальні українсько-російські комісії, за умови попереднього виведення з цих територій військових формувань обох держав.

Українська делегація подала проєкт розмежування кордонів, за яким з врахуванням історичних та етнографічних реалій до Української держави повинні належати південні райони Мінської, Могилівської, Курської і Воронежської губерній та Донбас. Російська сторона категорично заперечувала український проєкт і запропонувала свій, в якому до росії залучались північні райони Волині, Чернігівщини, Харківщини, Катеринославщини і майже весь Донбас. Навколо цих проєктів розгорнулися довготривалі безплідні дискусії. С.Шелухин залучав до них досвідчених експертів. Коли ж експерти від обох сторін наблизилися до згоди, Х. Раковський відкликав своїх представників і згорнув розгляд північних кордонів, він запропонував обговорити питання східного кордону. Росіян непокоїло ведення в цей же час перемовин й підписання угоди про співробітництво між урядом П. Скоропадського та Всевеликого Війська Донського генерала Каледіна. Однак українська делегація відмовилась від пропозиції, мотивуючи тим, що погодження кордону з Доном відноситься винятково до компетенції Києва і Новочеркаська і ґрунтується на уже досягнутих взаємних домовленостях [20, арк.1].

Українська делегація представила власний варіант проєкту демаркації державного кордону, у якому, спираючись на історичні передумови та етнографічну ситуацію, наполягала на включенні до складу Української Держави південних частин Мінської, Могилівської, Курської та Воронізької губерній, а також Донбасу. Російська сторона, своєю чергою, рішуче відкинула українські пропозиції, натомість висунула альтернативний проєкт, за яким до складу Російської Федерації мали увійти північні райони Волинської, Чернігівської, Харківської та Катеринославської губерній, а також майже вся територія Донбасу. Дискусії навколо цих пропозицій тривали тривалий час, однак виявилися малопродуктивними. Голова української делегації С.

Шелухин активно залучав до обговорення провідних фахівців-експертів. У той момент, коли напрацювання обох сторін почали наближатися до певного компромісу, керівник радянської делегації Х. Раковський відкликав своїх представників і фактично зупинив подальше обговорення північного прикордоння, запропонувавши натомість перейти до питання встановлення східного кордону.

Таку зміну акцентів російська сторона мотивувала тим, що одночасно з триваючими переговорами уряд гетьмана П. Скоропадського налагоджував дипломатичну взаємодію з урядом Всевеликого Війська Донського під проводом генерала К. Каледіна, що викликало занепокоєння в Москві. Проте українська сторона відхилила цю ініціативу, підкресливши, що питання встановлення межі між Українською Державою та Доном належить виключно до компетенції Києва та Новочеркаська і ґрунтується на вже досягнутих двосторонніх домовленостях [20, арк. 1–8].

Обговорення питання визначення державного кордону стало одним із найскладніших аспектів переговорного процесу для української делегації, яка відстоювала національні інтереси держави, що лише нещодавно відновила свою незалежність після майже трьохсотлітнього періоду бездержавності. Зі свого боку, радянська делегація фактично не визнавала існування суверенної Української Держави, що проявлялося у навмисному затягуванні переговорів та блокуванні конструктивного діалогу. У зв'язку з цим 31 липня С. Шелухин був змушений подати доповідну записку до Ради Міністрів, у якій узагальнив проміжні результати першого етапу перемовин: «Уже з початку мирових переговорів з Російською Делегацією, – наголошував він, – виникли сумніви, чи справді большевикам при їх цілях та способах ведення війни і взагалі при їх партійних завданнях потрібен мир з Україною і чи справді вони хочуть установити його. Аналіз фактів дає негативну відповідь, а те, що російська

делегатія вперто уникає установлення між зосією та Україною політичних меж, ще більше стверджує його» [9, с.172].

Зазначимо, що тактика затягування переговорного процесу, яка була характерною для радянської дипломатії ще під час Брестських переговорів (особливо в реалізації Л. Троцького), активно застосовувалась і у Києві представником радянської делегації Х. Раковським. Практично всі переговори, що велися в рамках спеціалізованих комісій — зокрема щодо питань державного боргу колишньої Російської імперії, розподілу закордонного майна, банківських активів та інших ресурсів, — не дали результатів. Українська сторона, серед іншого, порушувала в проєкті мирного договору питання про необхідність повернення національного культурного та історичного надбання, яке було вивезене до росії в період імперського правління.

Оскільки радянська делегація фактично блокувала більшість ініціатив і пропозицій української сторони, 5 жовтня С. Шелухин передав Х. Раковському офіційну ноту. У ній зазначалося, що, з метою розблокування переговорів, українська делегація готова розглянути можливість територіальних компромісів у північних районах, очікуючи при цьому на взаємні поступки з боку Росії. Також наголошувалося на необхідності якнайшвидшого укладення мирної угоди. Оскільки відповідь на цю ініціативу не надійшла, заступник голови української делегації П. Стебницький направив наступну ноту, в якій вимагалось до 7 жовтня надати офіційне підтвердження про готовність радянської сторони продовжувати переговори. У разі подальшого ухилення передбачалося вжиття відповідних дипломатичних кроків, а саме: «Українська Мирова Делегація буде вимушена признати, що дальше продовження мирових переговорів з Росією на Київському ґрунті стало неможливим» [21, с. 122].

Українська сторона неодноразово акцентувала увагу представників радянської делегації — Х. Раковського та Д. Мануїльського — на

систематичному невиконанні умов прелімінарного мирного договору від 12 червня з боку радянської росії. Основні претензії стосувалися загострення ситуації на українсько-російському прикордонні, що було спричинене концентрацією значних військових підрозділів по той бік кордону та регулярними збройними рейдами з боку партизанських формувань. У своїй офіційній заяві від 20 вересня С. Шелухин підкреслював зростання агресивної активності більшовицьких військових підрозділів, зазначаючи: «Напади більшовицьких загонів на прикордонні населені пункти відбуваються майже щоденно і вже переросли в повноцінні бойові дії. Протягом останніх днів збройні сутички мали місце на станції Коренево, станції Ямпіль, а нині бої точаться поблизу села Рогівка на річці Десна» [22].

Відтак. 20 вересня українська делегація офіційно звернулася до радянської сторони з розгорнутою заявою, в якій піднімалося питання систематичного порушення прав громадян Української Держави, що перебували на території Російської Федерації. Зокрема, йшлося про невиконання положень мирної угоди від 12 червня, які передбачали обов'язкову реєстрацію українських громадян. Ігнорування цього зобов'язання фактично призводило до втрати ними громадянського статусу, унеможливлювало правове підтвердження їхньої належності до Української Держави та ускладнювало повернення на батьківщину. У зверненні зазначалося, що українські дипломатичні установи в росії були позбавлені реальних механізмів захисту своїх громадян. Як підсумовувалося в заяві, проти українців «здійснюються такі дії свавілля, що вони опиняються поза законом: їх безпідставно арештовують, карають без судового розгляду, в окремих випадках – розстрілюють» [9, с. 182]. У відповідь український уряд висловив рішучий протест і наполягав на неухильному дотриманні загальновизнаних норм міжнародного права щодо осіб, які ідентифікують себе як громадяни України та виявляють намір повернутися на її територію.

Попри пасивну позицію делегації Х. Раковського в офіційному переговорному процесі, її діяльність за межами дипломатичних рамок відзначалася значною активністю, спрямованою проти української державності. Переговори навмисно затягувалися з метою прикриття підривної роботи, що велась під дипломатичним прикриттям. Статус офіційної місії забезпечував представникам радянської делегації вільний доступ до різних регіонів України, де вони встановлювали контакти з представниками підпільного більшовицького руху, а також з опозиційними до гетьмана П. Скоропадського політичними силами. Зокрема, мали місце тісні зв'язки з провідниками Українського Національного Союзу – В. Винниченком, В. Мазуренком, М. Шаповалом – які саме в цей період вели активну підготовку до збройного виступу проти гетьманського режиму. Таким чином, дипломатична присутність радянської делегації в Україні слугувала інструментом для організації внутрішньополітичної дестабілізації з подальшою перспективою повалення чинної влади [23, с. 254].

Висновки і перспективи подальших розвідок. У підсумку варто констатувати, що в умовах зростаючої напруги та свідомого блокування переговорного процесу з боку радянської Росії дипломатичний діалог між сторонами поступово втратив свою актуальність. Уже на початку жовтня представник радянської делегації Х. Раковський залишив Київ, нібито для отримання нових інструкцій, передавши керівництво делегацією Д. Мануїльському. Уряд Української Держави, переконавшись у безрезультатності перемовин, ухвалив рішення про припинення діяльності делегації С. Шелухина, за винятком окремих спеціалізованих комісій, зокрема у справах Червоного Хреста та військовополонених. Остаточну крапку в переговорах поставила телеграма наркома закордонних справ РСФРР Г. Чичеріна від 3 листопада з вимогою повернення радянської делегації до

Москви. Втім, делегати були затримані вже на кордоні, ще до прибуття українських дипломатичних представництв із росії.

Таким чином, піврічний переговорний процес продемонстрував цілеспрямовану деструктивну тактику більшовицької сторони, яка не мала на меті досягнення реального компромісу. Замість конструктивного діалогу представники радянської росії ініціювали безплідні дебати, висували нічим не обґрунтовані вимоги та навмисно затягували обговорення ключових питань – насамперед мирного врегулювання й територіального розмежування. Такий підхід був посилений відсутністю чіткої і принципової позиції з боку Центральних держав, передусім Німеччини, яка, змінивши політичні орієнтири, перейшла до пасивного спостереження за перебігом переговорів. У цьому контексті слід визнати, що навіть високий рівень фахової підготовки українських дипломатів, їхній значний досвід, аргументована позиція та послідовні спроби досягти домовленостей не мали шансів змінити наперед визначений перебіг подій. Мирний договір так і не був підписаний, а питання демаркації державного кордону залишилося відкритим, що лише загострило подальші українсько-російські взаємини. Відтак, подальші наукові розвідки в цій галузі сприятимуть не лише реконструкції історичної правди, але й формуванню глибшого розуміння чинників, які обумовлюють тривале протистояння між Україною та росією на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Дорошенко Д. Дещо про закордонну політику Української Держави. Хліборобська Україна. 1920. Зб. V–IV.
2. Замітки до історії 1918 року на Україні. Хліборобська Україна. 1927. Зб. V-VI.

3. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Т. 1. Доба Центральної Ради К.: Темпора, 2002. 319 с. ; Т. 2. Українська Гетьманська Держава 1918 року. К.: Темпора, 2002. 351 с.
4. Матвієнко В. Українська дипломатія 1917–1923 років на теренах постімперської Росії. К.: «Київський університет». 2002. 397 с.
5. Дацків І. Б. Брест 1918: європейський прорив України. Монографія. Тернопіль. Астон, 2008. 254 с.
6. Дацків І., Баб'як М., Дикий В. Брест-Литовська мирна конференція 1918 р.: питання соборності України. Вісник гуманітарних наук. 6/2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15192871>
7. Коваль В. До історії української дипломатії: делегація УНР на Брестській мирній конференції. Наукові записки. К., 1999. С. 106–118.
8. Кудряченко, А. І. Брестський мир України 1918 р.: геополітичні імперативи та міжнародне значення. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смолія : Кн. 1: Простори історії / відпов. ред. Г. Боряк. НАН України. К., 2020. С. 135–149.
9. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 року. Нью-Йорк, 1954. 512 с.
10. ЦДАВО України. Ф. 4465. Оп.1. Спр. 972. Стаття на доклад С. Шелухина «Мирні переговори України з Московщиною в 1918 р.», 1931. 14 арк.
11. Киевская мысль. К., 1918. 23 травня.
12. ЦДАВО України. Ф. 3695. Оп. 1. Спр. 104. Газетний матеріал з питань мирних переговорів між Україною і РСФРР та роботу Української делегації в Парижі в 1919 р. 178 арк.
13. ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 3. Спр. 9. Журнали засідань Ради Міністрів Української Держави (Гетьманат). 16. V. 1918. – 9. VIII.1918. 83 арк.

14. ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 3. Спр. 7. Копія записки голови української мирної конференції С.П. Шелухина про мирні переговори з росією і відривок розмови з окремих питань по окремим пунктам мирного договору, 1919. 9 арк.
15. ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 4, спр. 16. Переписка генерального секретаріату з іноземними справами на Україні, 1918 р. 15 арк.
16. Шелухин С. Як то було на Україні за часів Гетьманщини 1918 р.: Переоцінка фальшивих уявлень. Львів : Червона Калина, 1938. 36 с.
17. Федюшин О. Українська революція 1917–1918. М. : Центрполіграф, 2007. 332 с.
18. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1918 рр.) в контексті світової історії. Монографія. Тернопіль: КРОК, 2013. 621 с.
19. ЦДАВО України. Ф. 3695. Оп. 1. Спр. 195. Матеріали торгівельно-економічної комісії з утворення мирного договору з росією, проекти договору, доповідні записки, 1918. 96 арк.
20. ЦДАВО України. Оп. 1, спр. 2. Протоколи і стенограми засідань конференції для мирних переговорів Української Держави з РСФРР. Т. 2. 10 черв. – 7 лип. 1918 р. 125 арк.
21. Лупандін, О. І. Дмитро Дорошенко – міністр закордонних справ Української держави 1918 р. Український історичний журнал К., 1998. № 2. С. 115–127.
22. Нова Рада. Київ. 1918. 21 вересня.
23. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр.: Монографія. Тернопіль: Астон. 520 с.